

Rostveds gravhøje og dysser

Vilfred Friborg Hansen

I istidens slutning fossede smeltevandet fra Kalø Vig-gletsjeren ud ved isranden ved Rostved og dannede det store Kolindsund-søsystem. Det medførte, at området omkring Rostved blev præget af fjorde og vige. Korup sø var dengang en af de inderste vige i Kolindsund, og vandet stod derfra og mod vest ind mod Dyrhøj og Hvitvedgaard.

For oldtidens mennesker var det et meget attraktivt område med gode muligheder for jagt og fiskeri, og da agerbruget bredte sig i stenalderen fra omkring 4000 f. Kr. var den lette jord omkring Rostved også let at bearbejde med oldtidens primitive redskaber.

Derfor kan det ikke undre, at der i dag findes usædvanligt mange gravhøje og fra oldtiden omkring Rostved.

Mange af gravhøjene i og omkring Rostved har rummet en dysse. D. v. s. at der i højen har været et sten-gravkammer og oftest også enstensat adgangsvej ind til den, samt randsten langs hele foden af højen.

Desværre er gravhøjene og dysserne omkring Rostved ikke i bedre stand end den slags er flest rundt omkring i landet. Mit indtryk efter at have besøgt de i alt 11 fredede gravhøje og dysser omkring Rostved er, at de stort set alle er gennemgravede, ofte med et hul i midten, hvor gravkammeret har været, og både randstenene omkring højen og bæresten og dæksten i gravkammeret og gangen dertil står væltede hulter til bulter eller er simpelt hen fjernede. De fleste af stenene skal vi sikkert i dag finde som skærver i egnens veje. En sørgelig, men desværre langt fra enestående, historie.

Nationalmuseet besøgte Rostved

Da man i slutningen af 1700-tallet begyndte at udbygge vejnettet i Danmark, fik vejingeniørerne direkte besked om, at de for at skaffe materiale til vejene burde hugge stenene i de mange oldtidsminder til skærver. Denne praksis fortsatte 1800-tallet igennem. Transportmulighederne var jo mangelfulde, så man var afhængig af at skaffe vejmaterialerne lokalt.

Men i begyndelsen af 1800-tallet begyndte også en modbevægelse. Det var romantikkens optagethed af historien, der naturligt medførte en interesse for fortidsminderne. Vi kender f. eks. guldaldermalernes forkærlighed for at medtage gravhøje og dysser i deres landskabsmalerier. Grundtvigs og højskolernes indsats for at højne den historiske interesse kom helt sikkert til at betyde overlevelse for mange af vore fortidsminder – men altså desværre langt fra alle.

I 1811 blev der nedsat en "Oldsagskommission" – det var begyndelsen til Nationalmuseet. Kommissionen bad præsterne om at indsende oplysninger om fortidsminder i deres sogne. På

grundlag af disse sognebeskrivelser blev der aftalt frivillige beskyttelser af nogle af de mest iøjnefaldende dysser fra bondestenalderen.

Men ødelæggelserne af fortidsminderne fortsatte. Endelig i 1873 var tiden moden til, at det nu oprettede Nationalmuseum kunne begynde en systematisk beskrivelse af alle landets fortidsminder, især gravhøje og dysser. I de følgende næsten 60 år rejste museets medarbejdere rundt i landet til fods, i hestevogn eller på cykel for at besigtige og beskrive alle fortidsminder. Så vidt muligt forsøgte man at få ejerne af fortidsminderne til at indgå frivillige fredningsaftaler. Når det skete, blev der opsat en sten med bogstaverne "F. M." for "Fredet Minde" på stedet.

I **1894** var turen kommet til Rostved, og fra dette år har vi særdeles grundige beskrivelser af alle gravhøje og dysser omkring Rostved, og flere af dem fik opsat en "F. M."-sten på højen.

Det stadig mere intensive landbrug førte dog til fortsat ødelæggelse af fortidsminder. De frivillige fredninger forslog meget lidt i forhold til antallet af fortidsminder. Derfor blev en tvungen fredning indført med Stauning-Munch regeringens Naturfredningslov i 1937. Senere skærpedes loven med en bestemmelse om, at der i et område på 100 meter omkring en gravhøj ikke må ske ændringer af terrænet.

Derefter begyndte en ny runde af Nationalmuseets rejser rundt i landet for at sikre den nu tvungne fredning af fortidsminderne.

I **1946** nåede museets folk til Rostved, og fra dette år har vi så den næste grundige beskrivelse af alle egnens fortidsminder. Her sammenlignede museumsfolkene naturligvis med beskrivelserne fra 1894 og kunne desværre ofte konstatere, at fortidsmindernes tilstand var betydeligt forværret i løbet af det godt halve århundrede, der var gået. Ja, nogle var direkte forsvundet.

"Gravhøje kroner det grønne land..." – her på Trekronervej, april 2021. Det er de to sydlige Stenhøje, der ses til venstre, forrest den sydøstlige, i baggrunden anes den sydvestlige i skovkanten. Foto VFH

Med den nye fredningslov i hånden kunne museumsfolkene nu give en påtale, hvor fredningen ikke var overholdt. Det skete f. eks. til tømrer Hans Hansen i Rostved, hvis gravhøj blev benyttet som byens losseplads...

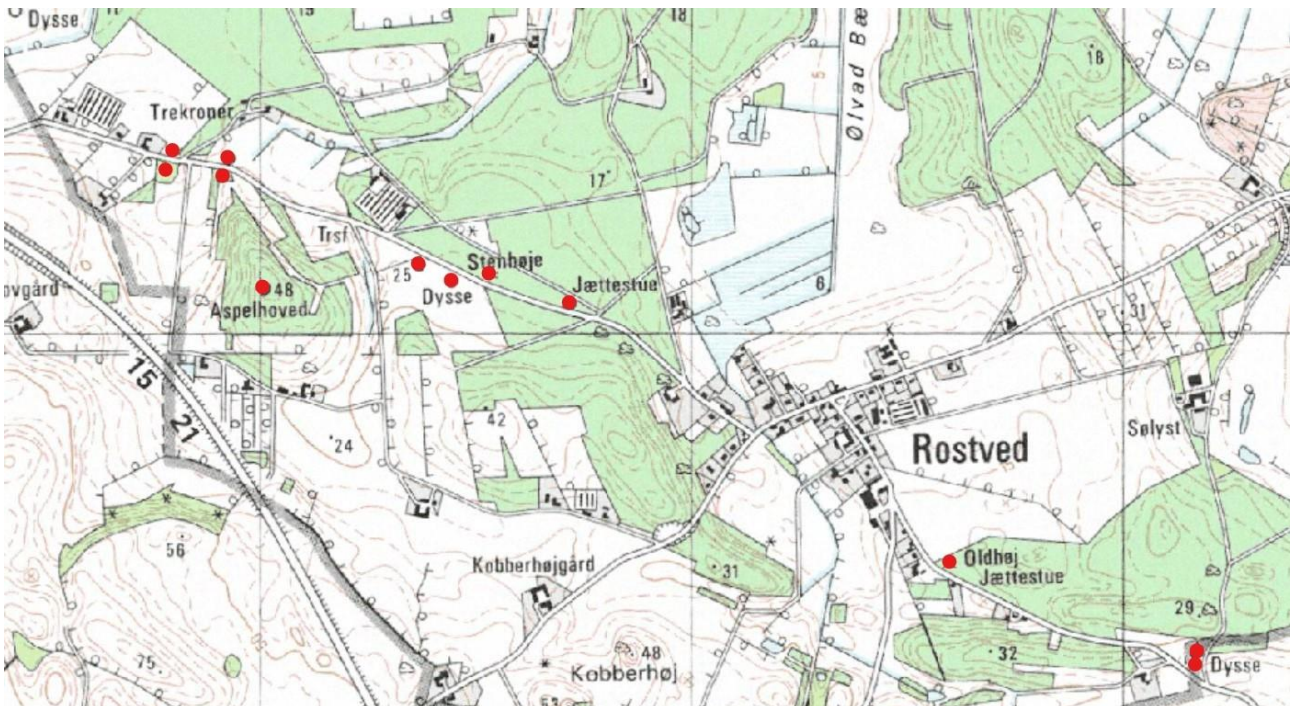
Skov- og Naturstyrelsens fortidsmindekontor og Moesgaard Museum på besøg

I 1973 overgik tilsynet af fortidsminderne fra Kulturministeriet til det nyoprettede Miljøministerium, hvor det kom til at sortere under Skov- og Naturstyrelsen.

Skov- og Naturstyrelsen besøgte Rostved i **1982** og fulgte op med nye besøg i **1987** for at kontrollere, om tidligere påtalte forhold var blevet bragt i orden. Nye grundige beskrivelser og sammenligninger med de tidligere blev resultatet.

I 2004 kom tilsynet under Museumsloven, hvorefter det blev de lokale museer, der foretog tilsynene, med amterne som ansvarlige. Rostved kom til at høre under Moesgaard Museum, der var på besøg i **2011** og følgende år. Her kom beskrivelsen ofte til at lyde noget i retning af "forefundet som tidligere beskrevet" – enkelte ejere måtte dog finde sig i en påtale, der senere blev frafaldet, hvis et nyt besøg fandt tingene i orden.

Alle de her omtalte beskrivelser kan man i dag finde i en gratis app, der hedder "Beskyttet natur", herunder app 3 "Fortidsminder. Beskyttede... fredede fortidsminder...". Den har jeg benyttet flittigt i det følgende. Desuden har jeg selv besøgt og fotograferet alle de beskrevne fortidsminder. Eller gå ind på hjemmesiden www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder.

De røde prikker er de gravhøje og dysser omkring Rostved, som endnu er synlige i landskabet. Omfartsvejen er ikke med på kortet, der er fra 1920. To dysser er fejlagtigt afsat som "jættestuer".

Rostved i Oldtiden

Bondestenalderen

Omkring 4000 f. Kr. kom landbruget til Danmark. Dermed blev befolkningen bofast, eller i hvert fald knyttet til bestemte områder.

Bofastheden betød også, at begravelserne fik et præg af at skulle vare gennem generationer. Derfor byggedes store gravanlæg, hvor man hele tiden kunne have forfædrene for øje og derved markere stammens sammenhold og ejerskabet til området i forhold til andre stammer. Forfædrenes grave og de tilhørende ritualer blev et samlingspunkt for flere bopladser i området og skabte altså sammenhold på tværs af familier og bopladser.

Stenalderfolket var klar over, at det skyldte forfædrene bopladser, agre og dyr. Man forestillede sig, at forfædrene stadigvæk var med, og hvis man ikke fulgte bestemte ritualer, kunne forfædrene hævne sig og skabe dårlig høst eller sygdom i kvæget.

I begyndelsen begravede de første landbrugere deres afdøde i såkaldte "langhøje". De kendes i vores område fra Barkær og "Konens Høj" ved Stubbe sø. Begge langhøje er beskrevet i særlige artikler her på hjemmesiden.

Dysserne

Omkring 3500 f. Kr. begyndte byggeriet af de store stendysser. Et kæmpearbejde, som det selv i dag er svært at forestille sig, hvordan man magtede. Store sten skulle fragtes over ofte flere kilometer og sættes på plads, så de holdt sig. Især de store dæksten over gravkammeret må have krævet en særlig teknik at få anbragt. Måske fragtedes stenene på træruller, og måske bragtes dækstenene på plads ved at der byggedes en lang jordrampe til toppen af gravkammeret.

De store stengrave byggedes runde eller aflange og benævnes efter formen runddysser og langdysser. I og omkring Rostved er der flest runddysser. De indeholdt et enkelt gravkammer, mens langdysserne ofte havde flere.

Gravkammeret var naturligvis dyssens centrale del. Der kunne være 3 – 5 **bæresten** i hver side og et par for hver ende. Ovenpå blev lagt en eller flere rigtig store **dæksten**, der kunne veje op til 20 tons. Der blev oftest, især sidst i perioden, anlagt en gang af store sten, med bæresten og dæksten, ud til randen af anlægget. Disse **gangsten** er oftest størst ind mod gravkammeret og mindre ud mod randen.

Rundt om gravkammeret blev lagt en rand af store sten – men mindre end dem i gravkammeret. 20 – 30 **randsten** har der været omkring en runddysse, flere omkring en langdysse.

Til sidst blev der lagt en jordhøj mellem randstenene og gravkammeret og gangen. Jordhøjen har ved randen haft samme højde som randstenene. Den dækkede gravkammer og gang. Alene randstenene samt dækstenene over selve gravkammeret forblev synlig.

Når anlægget var færdigt fremtrådte det altså som en jordhøj med en række randsten ved kanten og en eller flere store sten på toppen.

Gravhøje og dysser omkring Rostved er alle så ødelagte, at vi skal andre steder hen for at danne os et indtryk af deres oprindelige udseende. En af de steder er nabo til Rostved, den store oldtidshøj i Taastrup Granskov. En anden er på Mols, nemlig den kendte Poskær Stenhus. Her står stenene så bare, at man er i tvivl om de overhovedet har været jorddækkede.

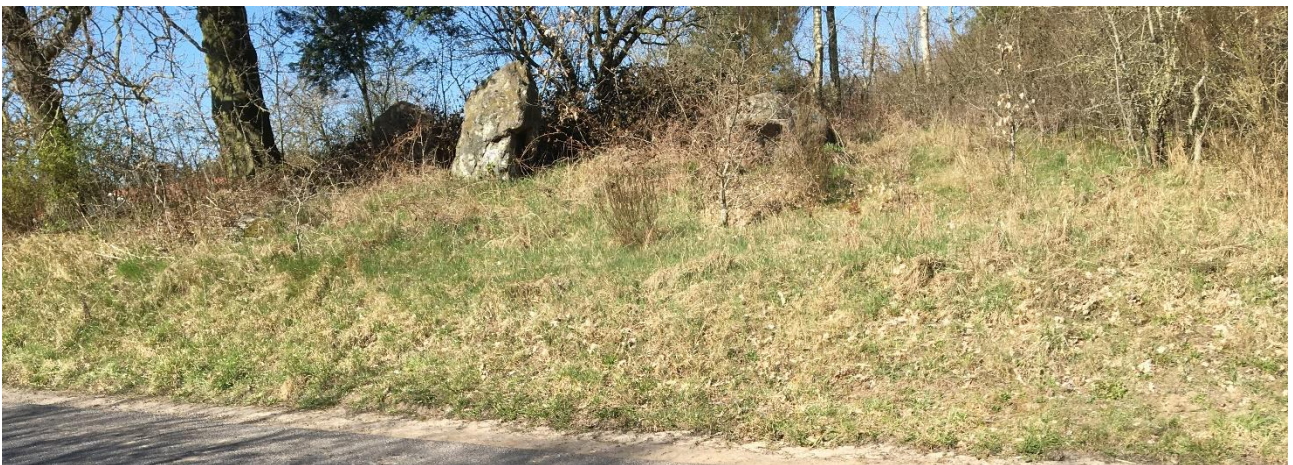
Byggeriet af dysserne kulminerede i århundredet efter 3200 f. Kr. med opførelsen af de meget store "jættestuer" med mandshøje gravkamre, der var tæt forede og dræned med flintesten.

I årene efter "jættestuetiden" og helt til 2800 f. Kr. begravede man fortrinsvis de døde i de allerede eksisterende dysser og jættestuer. Nybyggeriet ophørte.

Efter dysserne

Dysserne og især jættestuerne var opført til hver at rumme flere begravelser. Efter 2800 f. Kr. gik man over til **enkeltbegravelser**. De døde blev lagt i en tømmer- eller stenkiste, og der opførtes en lav høj derover. På grund af de lave høje er de fleste af dem pløjet over i tidens løb. Flest findes derfor i uopdyrkede områder, især skove, med Kaløskovene som et godt eksempel.

I en periode under bronzealderen (2000 – 500 f. Kr.), fra ca. 1700 f. Kr. til 1100 f. Kr., blev der opført gravhøje over de døde. De kendteste her på egnen er Store Baunehøj ved Rønde og Stabelhøjene og Trehøje på Mols, men der opførtes også talrige mindre høje, oftest på høje steder, hvor de var synlige viden om. Disse høje blev lige som dysserne brugt til begravelser i lang tid efter deres opførelse, sidst i perioden ved at der blev nedsat urner i højene.

Af og til skal man kikke godt efter for at finde dysserne, eller rettere: resterne efter dem. Her den nordvestlige dysse i "Aspelhoved-klyngen", foto VFH april 2021.

Rostveds gravhøje og dysser

I: ved byen

Rostvedvej. Oldhøj. Langdysse (100 x 22 m)

I det følgende skal vi se på de fredede gravhøje og dysser omkring Rostved.

Vi begynder med Oldhøj, en langdysse, der ligger lige over for Sechers rutebiler, i Rostveds nordøstlige hjørne. Højen er i dag slemt medtaget og ligger som ujævnt krat med spredte sten.

Nationalmuseet besøgte højen i 1894 og beskriver den således:

Højen er en langdysse og har oprindeligt været 100 m lang, men af den er kun de 26 m bevaret. En del er skåret fra ved anlægget af vejen til Korup. Bredden er 22 m, højden 2,5 m.

Højen ligger lavt og har uagtet sin betydelige størrelse aldrig været fremtrædende. Den har haft en tæt række af randsten rundt om. Mod øst ses 2, mod sydvest 8, mod vest 4 og mod nordvest 7, altså i alt 21 af de oprindeligt mange flere randsten er altså på plads.

Gravkammeret kan ikke beskrives i 1894, fordi det er dækket af jord. En dæksten er dog synlig på sin oprindelige plads over kammeret. Museet mener, at der muligvis har været to gravkamre.

I 1946 er museet igen på besigtigelse. Nu er kun 13 af randstenene bevaret, og de ligger næsten alle væltede.

Til gengæld er gravkammeret nu synligt og opmålt: kammeret har indgang fra vest, og der er bevaret tre bæresten i hver side og en i hver ende. En af oprindelige tre dæksten er bevaret. Kammeret har været 3,30 m langt, 0,9 bredt i nordøst, 2,1 m bredt i sydvest, og en meter dybt. Dybden kan dog ikke måles nøjagtigt, fordi kammeret er fyldt med affald.

I 1946 tales der kun om ét gravkammer. Men et evt. andet gravkammer kan selvfølgelig rigeligt have ligget på nogle af de 74 meter af langdyssen, der er helt forsvundet.

Højen er så ødelagt, at kun selve gravkammeret er fredet.

Losseplads!

Nationalmuseets besøg i 1946 afslører ikke alene, at højen er i en miserabel tilstand, men også, at den anvendes som... Rostvedborgernes losseplads!

”Hele højen er ødelagt og omrodet; anvendes til losseplads... Gravkammeret, som er smukt og fredningsværdigt, anvendes nu som skarnkule af hele landsbyen. Dynger af kalkpuds, murbrokker, aske, dåser, glasskår og beskæring fra roser flyder på højen og fylder kammeret mere end halvt”.

Ejeren tømmer Hans Hansen bedyrer, at han har forbudt sine naboer at bruge højen til losseplads, men at de gør det alligevel. Nationalmuseet pålægger naturligvis ejeren at få affaldet fjernet.

1950 besøger Nationalmuseet igen stedet, klart nok for at se, om Hans Hansen har fået fjernet affaldet, som det var ham pålagt. Museet noterer: "Hansen havde fjernet de murbrokker og andet affald, som lå på selve jordhøjen, men kammeret var ikke tømt". Hansen forklarede, at det havde været tømt indtil for nylig, men at hans mester, tømrermester Andreas Hansen uden hans vidende havde kørt affaldet ned i kammeret. Han får nu den besked, at hvis ikke affaldet fjernes, vil der blive indgivet politianmeldelse.

1982 er det Skov- og Naturstyrelsen, der besigtiger højen. Den noteres nu at være "stærkt beskadiget". Randstenene ligger huler til bulter, men det fredede gravkammer er intakt, men nu fyldt med halm, og pladsen op til højens nordende anvendes nu som parkeringsplads for rutebiler.

1987 er styrelsen igen ved højen og konstaterer, at halmen i gravkammeret er fjernet, hvorfor påtale opgives. Højen er bevokset med græs, nålekrat og -træer. Sådan fandt Moesgaard Museum den også i 2011 – og undertegnede i 2021.

Dateringen er som ved andre af vore store stendysse tidlig bondestenalder, d. v. s. mellem 4000 og 2800 f. Kr. – og mest sandsynligt "dyssetid" mellem 3500 og 3200 f. Kr.

På kort fra 1920 er højen markeret som "Oldhøj. Jættestue". Kartograferne har fået betegnelsen fra sognebeskrivelsen, indrapporteret af sognets præst, hvor det største af de formodentlig to gravkamre omtales som "jættestue". Betegnelsen går igen i fredningsteksten, hvor det nævnes, at fredningen kun gælder "kammeret: jættestue".

Betegnelsen "jættestue" er ofte blevet anvendt blot om særligt store gravkamre. Der er intet, der tyder på, at højen har rummet en rigtig jættestue.

Sølystvej syd. Runddysse (10 x 12 m)

Tæt på Rostvedvejs østlige side, i skovkanten lidt inde ad Sølystvej, ligger en flot, men fuldstændig omrodet runddysse.

Stenene er store og imponerende, men de ligger huler til bulter, og højen er så ødelagt, at den tidligere blev opfattet som en langdysse. Skov- og Naturstyrelsen omfortolkede den dog ved en besigtigelse i 1986 til en runddysse, hvilket forekommer rigtigt.

Højen er målt til 12 m lang og 10 m bred – deraf den oprindelige opfattelse, at det er en langdysse. Højen er ca. halvanden meter høj.

Fredningsteksten mener, at tre af de store sten har været bæresten til gravkammeret, og at to andre rester af store sten også kan have været bæresten. Men generelt må de store sten midt på højen have hørt til et gravkammer, uden at det er muligt helt sikkert at identificere, hvad der har været gangsten, bæresten og dæksten.

Der er fundet skåltegn på en af de sten, der tidligere regnedes for en bæresten, men skåltegnene tyder på, at denne sten har været en dæksten. Gangsten og bæresten har jo været dækket af jord, så det gav kun mening at lave de "hellige" skåltegn, der måske var et symbol for solen, på de synlige dæksten.

Sølystvej-runddyssen, foto VFH marts 2021. Stenen øverst til højre og stenen nederst er delvis sprængt.

Af bevarede randsten omkring højen findes én stående og fire væltede i vest, tre væltede og én kløvet i øst, én væltet i syd – ingen i nord.

Endnu en runddysse ved Sølystvej (9 – 10 m?)

Lige vest for højen, tættere på Rostvedvej, ses resterne af endnu en høj. Det har også været en runddysse fra tidlig bondestenalder, men kun to randsten fra østkanten er bevaret. Nogle mindre sten også mod øst kan dog også have været randsten.

Nationalmuseet besøgte højen, sammen med øvrige høje omkring Rostved, i 1894, og vurderede, at højen har målt 25 – 30 fod (å 31,4 cm), altså rundt regnet omkring 10 m.

Højen har ligget i skel mellem to ejendomme, og en lokal fortalte museet, at ejeren af den vestlige side af højen ”lod borttage flere randstene og et stort gravkammer, og derefter lod han fylden bortføre”. Museet noterer, at det passer med det, det kan se, jf. at randsten kun er bevaret mod øst.

På dette billede af runddyssen ved Sølystvej ses den næsten forsvundne runddysse nr. to i baggrunden til venstre, markeret med en enkelt sten nær toppen. Foto VFH marts 2021

Arkæologerne må have græmmet sig. På den anden side havde de nok hørt mange lignende historier.

Højens tilstand er så dårlig, at den i 1987 blev "aflyst" af Skov- og Naturstyrelsen, d. v. s. at museerne ikke mere holder stedet under opsyn, og at højen ikke er fredet.

To forsvundne runddysser ved Sølystvej nord

I den modsatte ende af Sølystvej har der tidligere ligget to runddysser, meget tæt på vejens udmunding i Nauhøjvej, få meter inde på marken i vejens sydlige side. Der er i dag intet spor af dem. Da Nationalmuseet var i Rostved i 1894 var den østlige af dem for længst forsvundet, "men til hvilken tid den er brudt og jævnet vides ikke", noterer museet.

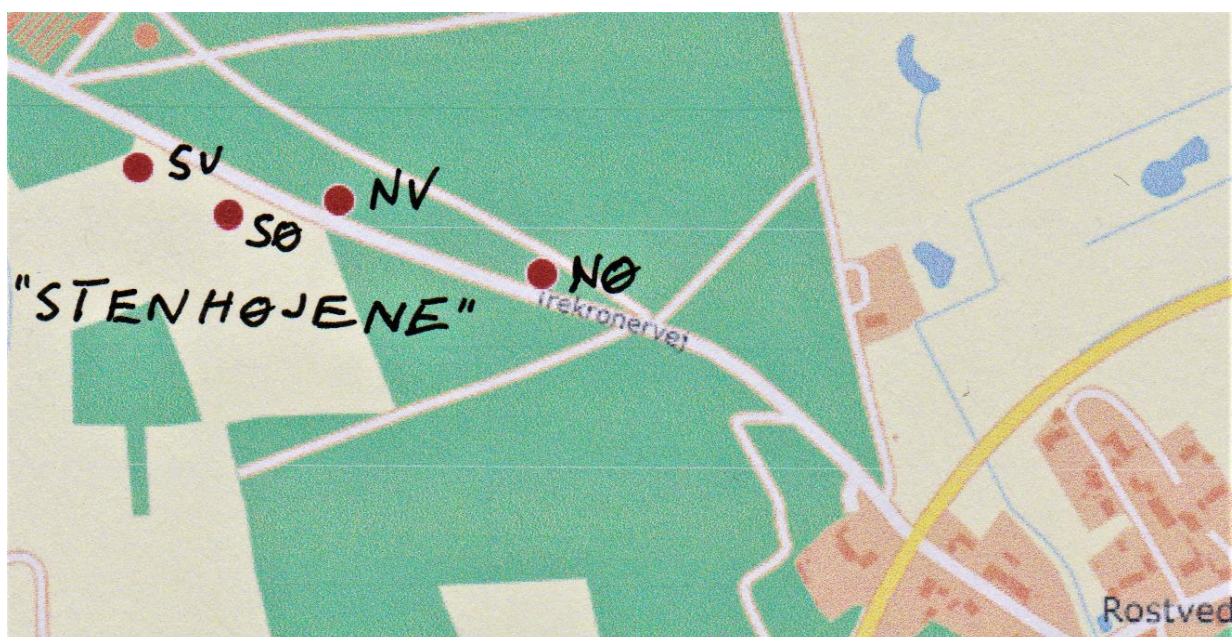
Derimod kunne museet endnu tale med lokale, der huskede den vestlige runddysse. Det noteres, at "indtil for få år siden lå her en høj urørt. Den var af mellemstørrelse og syntes ubrudt. Da ejeren lod den jævne og udføre, fandt man mange store sten "stillet akkurat som en stenkiste" fortalte en gammel mand. Museet vurderer, at det har drejet sig om gangen ind til et gravkammer. Højen "indeholdt flere snese læs af gode lange sten, og de var gode at kløve" (!), fortalte den gamle mand museets folk...

Rostveds gravhøje og dysser

II: Trekronervej øst

Stenhøjene. Dysserne langs Trekronervej øst

De næste dysser, vi tager fat på, ligger ud ad Trekronervej i retning af Smouen. De første fire ligger tæt på hinanden, to i skoven lige nord for vejen, to på åben mark syd for vejen. Både en af de nordlige og en af de sydlige har været kaldt "Stenhøjene" lokalt – navnet antyder dog, at betegnelsen har været brugt om flere af dem. Jeg vil i det følgende bruge Stenhøjene som en fælles betegnelse for de fire høje, der i øvrigt alle har rummet en dysse og dermed sandsynligvis skal dateres til "dyssetid" 3500 – 3200 f. Kr. i tidlig bondestenalder. Alle fire høje og dysser er fredede.

De fire "Stenhøje" langs Trekronervejs østlige ende. Fra www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder

Stenhøjene nordøst. Runddysse (18 m)

Den første høj, vi møder ud ad Trekronervej, er en meget ødelagt høj i skoven lige nord for vejen. Tydelig fra vejen – hvis man ved, den skal være der.

Det har været en betydelig rund høj, med et stort gravkammer i midten. Højen er målt til 18 m i diameter og to meter høj. Gravkammeret til 2,15 x 7 meter.

7 bæresten og en enkelt dæksten var til stede ved Nationalmuseets besigtigelser i 1894 og 1946. Dækstenen målt i 1894 til at være 2 – 3 fod tyk, d. v. s. godt 60 – 90 cm. I 1982 konstaterer skov- og Naturstyrelsen, at kun 3 bæresten og ingen dæksten er synlige. Moesgaard Museum finder i 2011 også kun tre bæresten synlige og noterer, at der i midten af højen er et stort hul, formodentlig hvor gravkammeret har været. Museet noterer: ”bevokset med brombær, fyr og forkrøblede ege”.

Den beskrivelse kan jeg skrive under på ved besøg på stedet i april 2021.

Med anlæggets nuværende elendighed er det svært at forestille sig, at det har været en jættestue, men Nationalmuseet bruger betegnelsen i 1946, og den accepteres af Skov- og Naturstyrelsens fortidsmindekontor i 1982.

Nu er bønderne i Rostved-området jo nok ikke forsvundet som dug for solen i jættestue-tidsalderen fra omkring 3200 til 3100 f. Kr. Derfor hælder jeg til den teori, at Rostved-området er en af de mange områder i landet, hvor den nye forfinede jættestue-teknik med de store fint forede og drænede gravkamre ikke vandt indpas. Rostved-bønderne har fortsat med at bygge dysser, måske med lidt ekstra store gravkamre i forhold til tidligere. Man var jo nu fra start indstillet på, at der skulle være flere begravelser i hver dysse.

En anden mulighed er naturligvis, at alle jættestuer omkring Rostved simpelt hen er væk i dag.

Stenhøjene nordvest. Langdysse (8 x 35 m)

Ganske få meter vest for den første runddysse / jættestue finder vi en stor langdysse. Den er målt til 8 x 22 meter og 1,2 m høj. Nationalmuseet finder i 1894 hele 33 randsten, om end alle godt overgroede, 5 bæresten og én dæksten. Anlægget blev af de lokale kaldt Stenhøjene, så Nationalmuseet bruger også denne betegnelse.

Museet noterer, at ”det mærkeligste ved denne dysse er kammeret, der har 5 bæresten og en anelig dæksten, der er 5½ fod bred, 8 fod lang og 2½ fod tyk (en fod er 31,4 cm). Den hviler kun med en ubetydelighed på de tre bæresten. De 5 bæresten står så vidt fra hinanden foroven, at der ingen grund er til at tro, at de når sammen ved kammerbunden og danner et sædvanligt tætsluttet kammer”.

Ved museets næste besøg i 1946 har langdyssen desværre lidt en del overlast. Kammeret er sammenskredet og en af bærestenene sprængt. Af randstenene er de fleste nu så overgroede, at de ikke ses, to af dem i nordvest er de eneste, der endnu står op.

Skov- og Naturstyrelsen foretager en genopmåling i 1982 og måler nu anlægget til hele 35 meters længde og 1,7 m højt. Styrelsen finder kun 11 randsten.

Moesgaard Museum noterer i 2011: ”meget uregelmæssig og omrodet høj”. En god beskrivelse også for situationen i dag.

Langdyssen Trekronervej NV, foto VFH april 2021

Stenhøjene sydøst. Runddysse (25 m)

Skråt over for den foran omtalte langdysse ligger lidt ude på marken, på den anden side af Trekronervej, en høj, der fra vejen fremtræder som rund og med en stor dæksten på toppen. Der er en del beplantning omkring foden, især i det nordvestlige hjørne.

Når man kommer over til højen, ser man et hul på toppen, formodentlig på grund af forsøg på at finde frem til gravkammeret, der derefter for størstedelen er fjernet og sikkert endt som skærver. Undtagelsen er den store dæksten.

Der fandtes i 1894 5 bæresten og én stor dæksten, 4 fod tyk (d. v. s. ca. 1,25 m). Alle randsten var overgroet og ikke synlige. Højen kaldes ved denne lejlighed en af "Stenhøjene".

Skov- og Naturstyrelsens opmåling i 1982 var som sædvanlig lidt mere "storsindet" og målte en diameter på 25 m og en højde på 2 m. Mon der er tale om, at Nationalmuseet målte højen som den lå i 1946, mens Skov- og Naturstyrelsen målte højen, som den formodedes at have set ud oprindeligt?

Den sydøstlige Stenhøj, foto VFH april 2021.

Skov- og Naturstyrelsen noterer i 1982, at højen er kraftigt beskadiget af kreaturer, dels på toppen, dels ved siderne, så der nu er 8 randsten synlige. Ejeren får en påtale på grund af "nedtrampningerne". Påtalen frafaldes ved genbesøg i 1987, hvor kreaturskaderne godt nok ses endnu, men er eftergroede, og der er ikke sket yderligere skader.

Ved Moesgaard Museums besøg i 2011 er randstenene igen helt overgroede og ikke synlige. Højen er "græsklædt og har to løvtræer ved vest-foden".

Helt samme udseende som i dag.

Stenhøjene sydvest. Runddysse (21 m)

Lidt længere ind mod Smouen, synlig fra ovennævnte høj, ses i skovkanten endnu en gravhøj. Også denne anses af Nationalmuseet som en af "Stenhøjene".

Der er tale om en runddysse, der i 1946 målttes til 18 m i diameter og 2,15 m i højden. Der er "flere gamle, tilgroede gravninger; 3 større sten synlige i overfladen, lyngklædt i ager".

Skov- og Naturstyrelsen måler i 1982 højen til 21 m i diameter og 3,6 m høj. "Overfladen ujævn efter tidligere graveaktiviteter, særlig i centrum, samt mod øst og sydøst. 2 store sten ses i sidstnævnte to huller... Kreaturer har græsset på højen og forårsaget nogen nedslidning, kraftig

Den sydvestlige Stenhøj, foto VFH april 2021

nedtrampning mod nordvest. En del marksten er smidt på højfoden. Nyplantning af fyr i bælte, begyndende ca. 10 m vest for højfoden”.

Styrelsen er på stedet igen i 1987 for at kontrollere, om skaderne er udbedret og stiller sig tilfreds. Moesgaard Museum noterer i 2011, at markstenene er væk, og at højen er ”bevokset med birketræer mod nord, krat og buske mod syd og nåletræ ved toppen”.

Den beskrivelse passer med, hvad man kan se i dag.

Rostveds gravhøje og dysser

III: Trekronervej vest, Aspelhoved

Aspelhoved-klyngen. Gravhøje og dysser langs Trekronervej vest

Lidt længere ind mod Smouen ad Trekronervej kommer vi til Trekroner, der ligger nord for vejen i kanten af engdraget Aspel Kær.

Trekroner kendes som stednavn mange steder som betegnelse for tre oftest små, sølle huse – måske har det fra begyndelsen været et lidt ironisk øgenavn for tre sølle huse. Her går betegnelsen på de tre huse Trekronervej 8, 10 og 12, der ganske rigtigt oprindeligt ved udstykningen omkring 1850 har været tre små huse opført på et øde og forblæst sted – dengang var der endnu ikke plantet skov her.

Lige overfor, umiddelbart syd for vejen, ligger Aspelhoved, der er en bakke i landskabet på 48 m over havet.

På bakken og i området nordvest for den ligger, eller rettere lå (én er forsvundet), seks gravhøje, tre syd for Trekronervej og tre nord for. Jeg har tilladt mig at kalde dem "Aspelhoved-klyngen", selv om kun én af dem ligger på selve Aspelhoved – og i øvrigt har givet anledning til navnet.

Syd for Trekronervej lå dels højen på selve Aspelhoved, dels en anden i naboskoven nordvest for. En tredje lå i en lille skov endnu et stenkast mod vest, på den anden side Nørreskovvej, lige over for vejen til Trekroner.

Nord for Trekronervej lå også tre høje, men den vestligste af dem er i dag væk. Den lå, hvor der i dag er bebyggelse. De to andre ligger tæt på vejen og er let synlige. Den østligste af dem er ilde tilredt og ikke særlig bemærkelsesværdig. Den ligger lidt øst for vejen ud mod Trekroner, mens den anden ligger lige vest for vejen ud mod Trekroner. Den er til gengæld en imponerende langdysse. Også ilde tilredt, men med mange af de store bæresten endnu synlige. Et flot syn fra vejen.

I det følgende kikker vi på de seks Aspelhoved-høje, der alle er fredede. Først den, der faktisk ikke alene ligger på, men også hedder Aspelhoved.

Aspelhoved. Bronzealderhøj / dysse (12 x 16 m)

Selve Aspelhoved er i dag skovklædt. Endnu i 1800-tallet kaldtes bakken Åsballehoved, senere optræder formen Asbølhoved, og i dag er det blevet til det mere mundrette Aspelhoved.

En ås er en langstrakt bakkekam. Åsen er her "fladagtig og afrundet" som en "balle", der defineres som "en svagt eller til alle eller mindst tre sider afrundet bakke". Deraf navnet Åsballe.

De fire centrale gravhøje i "Aspelhoved-klyngen". I forhold til dem ligger selve Aspelhoved i skoven yderst til højre, en del mod sydøst. Den nu forsvundne langdysse har ligget i kortets nordvestligste hjørne, øverst til venstre, lidt udenfor kortkanten.

Stednavnet "balle" er almindelig, også i vores område, jf. Balle og Feldballe. Navnesammenfaldet med en vis legemsdel er naturligvis ikke tilfældig, de har formen til fælles.

På toppen af Åsballe ligger en gravhøj, der har været betragtet som Åsballes "hovede", der altså blev til Åsballehoved eller senere Aspelhoved, der i dag bruges som navn på hele bakken.

Bakken er i dag skovklædt, og gravhøjen er så medtaget, at den er svær at stedfæste. Men Nationalmuseet kan i 1894 fortælle, at gravhøjen har været gennemgravet af en grøft fra syd til nord. Bruddet når til højens bund, og fyldet er kastet ud til begge sider. Men på åsens sydside er der opkastet ekstra meget fyld "for at skaffe dækning til to kanoner, som fjenden i sidste krig havde opstillet her". Gravhøjen havde med andre ord været basis for en tysk kanonstilling under krigen i 1864, hvor tyskerne jo ganske rigtigt i en periode havde besat hele Jylland.

Åsballe har dengang ligget nøgen og med en vid udsigt over det lavere landskab til alle sider. Ideel for en observationspost og kanonstilling under en krig. Men jo ikke særligt befordrende for bevarelse af gravhøjen.

Åsballehoved, selve gravhøjen, måles af Nationalmuseet i 1894 til 8 m bred og én meter høj. I 1946 beskrives den som "helt ødelagt og forgravet, den indre stenkærne ses, græsgroet". Har det været resterne af en dysse, man dengang har kunnet se – "den indre stenkærne"?

Skov- og Naturstyrelsen måler i 1982 højen til 16 x 12 m og 1,7 m høj. Men på grund af højens tilstand er bestemmelsen meget usikker. Styrelsen beskriver højen sådan: "Overfladen temmelig irregulær efter tidligere graveaktivitet – nu tilgroet. En enkelt løs sten på toppen... højen er ikke seværdig i sig selv, ligesom den ikke kunne ses på afstand p. gr. af bevoksningen. Derimod fin

udsigt mod Tirstrupsløtten mod nord og bakkerne nord for Rønde mod vest. Bevoksning: græs og nålekrat / nåletræer”.

Moesgaard Museum i 2011: ”Meget deform. Bevokset med enkelte træer, bregner og lidt krat”.

Meget har dysserne omkring Rostved måttet gå igennem. Det er dog de færreste, der har oplevet at blive gravet igennem for at agere kanonstilling i en krig. Men det har Aspelhoved altså...

Det var ikke normalt for stenalderens bønder at lægge dysserne på de høje punkter. Derimod var det lige netop den placering, bronzealderens bønder valgte til deres gravhøje, jf. Store Baunehøj, Stabelhøjene, Trehøje og talrige andre.

Nationalmuseet har klogeligt afholdt sig fra en nærmere datering og noterer kun, at højen er fra oldtiden, senest fra 1066 e. Kr. Reelt er der jo ikke fundet belæg for en dysse. Bemærkningen om at ”den indre stenkærne ses” i 1946 er eneste indikation for en dysse, og den må siges at være meget tynd. Jeg tror på en bronzealderhøj, altså datering mellem 2000 f. Kr. og 500 f. Kr. og mest sandsynlig fra ”højtiden” 1700 – 1100 f. Kr.

Aspelhoved sydøst. Bronzealderhøj / langdysse (12 x 15 m)

Lidt vest for Aspelhovedhøjen i en lille skov ligger endnu en ubestemmelig gravhøj. ”Denne lille lyngklædte og ubrudte høj ligger på en kam eller en bakkeryg. Der ses kun én koltring¹ i dens fylde på vestsiden, ellers er den uden synlige sten”. En koltring er en kampesten af den størrelse, som en voksen mand lige kan bære. Bevoksning: nålekrat og nåletræer.

Museet måler i 1946 højen til 12 m i diameter og 1,1 m høj og noterer nu, at der er et stort tilgroet hul i midten og mod nord en større sten ved foden. Lyngklædt.

Som sædvanlig trumfer Skov- og Naturstyrelsens opmåling i 1982 over museets: målene er nu 10 x 15 m, og en meter høj. Men styrelsen er langt fra tilfreds med højens tilstand:

”Der pløjes for tæt mod sydfoden, så skrænten er i fare for at skride. Affald: rundt omkring på højen ligger der dels et par stendynger (særlig mod øst og sydøst), en del frøpapæsker, plastik og en bølgeblikplade, og 5 m vest for toppen findes et skur på 2 x 1 m, 2 m højt”.

Styrelsen besøger højen igen i 1987 for at se, om tilstandene har bedret sig. Det har de ikke! Men styrelsen kan nu forklare, at det pågældende skur på højen er ”en af børn bygget hule på jordgravede granstolper med vægge af gamle vinyl-gulvfliser og tag af bølgeeternit. Inde i den et rod af brædder, gamle plastsække m. v.”

Stadigvæk ”en stor, gammel (helt mosgroet) stenbunke, hvorpå der ligger en del stærkt skæmmende affald af jern, plast, m. m.”

Styrelsen slutter af med at betegne hulen som ”overordentlig uskøn”. Man tror den gerne...

¹ Jeppe Åkjær’s ”koltringsknægt” i visen om Mads Doss er en dreng midt mellem barn og voksen – som en kampesten, midt mellem lille og stor.

Moesgaard Museum finder i 2011 en del forbedringer: "uden for tæt pløjning mod syd, uden affald på højen (kun enkelte sten og tromlen mod vest er tilbage), uden skur og uden kvas". Museet slutter af med at omtale bevoksningen på højen som "mange træer, bl. a. nåletræer".

Man må igen have medlidenhed med museumsfolkene. Hvad de dog har måttet lægge øje til på vore forfædres gravmonumenter. Det syn, der har mødt dem her, må høre til nogle af værste oplevelser – alligevel noterer de pligtskyldigst fakta uden at fælde dom over ejeren. Det noteres heller ikke, at der er givet påtale i 1982, men det er der givetvis, da museumsfolkene jo dukker op igen i 1987 for at se, hvad der er sket i mellemtiden. Her blev de slemt skuffede... Til gengæld forbedringer i 2011.

Som ved den foregående høj har Nationalmuseet ikke turdet foretage anden datering end fra oldtiden, senest 1066 e. Kr. Manglende indikation for sten fra en dysse og den høje placering indikerer igen bronzealderhøj, mest sandsynlig mellem 1700 og 1100 f. Kr.

Aspelhoved sydvest. Bronzealderhøj (12 x 1,7 m)

Lidt vest for den foran omtalte høj ligger endnu en høj, synlig fra vejen, inde i en lille skov, lige over for vejen ud mod Trekroner, på den vestlige side af Nørreskovvej.

"Højen er bygget på en naturlig knold, der har stærkt affald mod øst, hvoraf følger, at højen har mest muld eller fyld mod øst og sydøst. På dens nordvestside går et dige. En del af nordsiden er afgravet til have, og mod sydøst er et brud på foden, desuden er højen topbrudt. Uagtet alt dette er dens indre og bund dog endnu ikke nået", skriver Nationalmuseet i 1894.

1946 opgiver museet målene til 1,7 m høj, 12 m i diameter. "Ældre afgravning i nord, nyere og større i sydvest, brud i top og sydøst, dige over den nordvestlige del, overfladen helt oprodet, lyngklædt".

Det ser med andre ord rigtig skidt ud. Men det skulle blive meget værre. Hør Skov- og Naturstyrelsens beretning i 1982: "Tæt op mod højområdet er gravet en del huller efter grus. De er nu delvist fyldt op af skrot og affald, hvilket virker skæmmende... Bevoksning: løvkrat og løvtræer".

Og det skulle blive endnu værre, samme styrelse skriver i 1987: "Umiddelbart nord for højen sås fundamentet af en ca. 12 x 7 m øst-vest orienteret bygning, der formentlig har været årsag til en vis afgravning af nordlige højfod... Syd- og sydvest siden er ét kraterlandskab af gamle affalds- og skrotfyldte sandtagningshuller, af (delvis nye) sten- og skrotbunker. Meget uskønt".

Moesgaard Museums udsendte medarbejder i 2011 måtte simpelt hen opgive adgang til højen og noterer: "Formodes i samme stand som tidligere. Fotos ikke muligt. Højen og området omkring denne er helt tilgroet med træer, buske og krat".

Jeg er stolt ved at kunne meddele, at det lykkedes mig at komme ind til højen i april 2021. Det viste sig dog ikke umagen værd, jeg tilslutter mig udsagnet fra 1987: "Meget uskønt". Små og store sten hist og pist. En cementmur må være resterne af den i 1987 omtalte bygning. Sydsiden et krater af store og små sten, sammen med de sørgelige rester af en mælketransportspand.

Aspelhoved-klyngen SV, Sten ved højens fod i syd, fra højen eller bragt andetsteds fra? Foto VFH april 2021.

Placeringen på et højdepunkt giver straks mistanke om en bronzealderhøj, og af ovenstående er der vel heller ikke noget, der tyder på en dysse. Nationalmuseets datering siger oldtid, senest 1066 e. Kr. Jeg tror igen på bronzealder, "højtiden" 1700 – 1100 f. Kr.

Aspelhoved nordøst. Bronzealderhøj / runddysse (14 m)

Nord for Trekronervej, skråt over for sidstnævnte høj, ligger en gravhøj, som Nationalmuseet i 1894 omtaler sådan: "Denne lille høj ligger lavt, har en smuk form og er lyngklædt. Rundt om den findes sige eller moseagtige huller. Der ses kun én sten at fremtræde i bygningen, og dette er en større sten på højens sydside".

1946 måler museet højen til 12 m i diameter, 1,7 m høj, urørt, græsklædt, museet finder nu store sten langs foden i sydvest og sydøst.

Det er en almindelig iagttagelse, at højene ofte i 1894 omtales som lyngklædte, men i 1946 som græsklædte. Et udtryk for vegetationens ændring i løbet af det halve århundrede.

Skov- og Naturstyrelsen måler i 1982 højen til 14 m i diameter. Den finder nu en mindre randsten i sydvest, 2 i sydøst og noterer derudover, at "en randsten er tilsyneladende blevet opgravet for nylig". Heller ikke denne høj har åbenbart nydt ejerens store respekt: "Stenbunker mod øst, nordøst og nord. Jernrør og rustent jernbånd på vestsiden".

Ved genbesigtigelsen i 1987 finder styrelsen kun en enkelt randsten. En afgravning på sydsiden mener styrelsen skyldes kreaturer, der har gnubbet sig op ad fortidsminde-mærket.

Moesgaard Museum bemærker i 2011, at stenbunker, jernrør og jernbånd er væk. Nu er ingen randsten synlige mere, de er formodentlig skjult under græsset.

Jeg finder i dag højen pæn og velholdt, men uden sten, der kunne afsløre, hvilken slags høj, vi har at gøre med. Museumsfolkenes bemærkninger om randsten kunne pege i retning af en runddysse, størrelsen ville også passe hertil, og modsat de to foran nævnte høje er denne høj ikke placeret på et højdedrag – også det kunne passe med en runddysse. Men en bronzealderhøj kan bestemt ikke udelukkes. Der var også randsten omkring bronzealderhøjene.

Det samme mener Nationalmuseet åbenbart, da det forsigtigt daterer højen til oldtiden og senest 500 f. Kr. – med andre ord udelukker museet, modsat de to foran nævnte, at højen kan være fra jernalderen. På grund af bemærkningerne om sten og den lave placering tror jeg mest på en runddysse, med størst sandsynlighed for "dyssetiden" mellem 3500 og 3200 f. Kr.

Aspelhoved nordvest. Langdysse (? x 8 m)

Lidt vest for den foran omtalte høj finder vi en høj, der straks påkalder sig opmærksomheden, fordi den ligger højt lige op til Trekronervej, lidt vest for vejen ned til Trekroner, og dens imponerende mængde af store sten derfor ses fra vejen.

Sandsynligvis har højen oprindelig været længere, men dens vestligste del er væk, måske forsvundet i forbindelse med anlægget af Trekronervej, hvor dens sten også kan være hugget i skærver.

16 m af højens østlige del er bevaret. Bredden er 8 m. 3 sten fra gravkammeret ses endnu, om end væltede, og flere store randsten ses ligeledes: 4 i nord (hvoraf 2 står), 4 i syd (af hvilke ligeledes 2 står oprejst), og én i øst, der står.

Nationalmuseet kalder i 1894 højen "rester af en stor og vældig langdysse", der har ligget i retningen øst-vest. "Der synes kun at være lidt fyld, og største delen af pladsen er nu dækket med sten og stenstumper... randstenene er i reglen 5 fod høje (en fod er 31,4 cm), en enkelt dog 6 fod". To sten synes at være dele af gravkammerets sten en tredje er en bæresten 5 fod høj.

Højen har i sin tid fortsat mod vest, men "alt her er ødelagt og forstyrret for henved 20 år siden".

1982 noterer Skov- og Naturstyrelsen nogenlunde det samme og bemærker, at tilsyneladende intet er bevaret af gravkammeret.

2011 noterer Moesgaard Museum, at "højen er meget diffus og udflydende, særligt mod vest. Bevokset med forskellige træer og buske, heriblandt nåletræer og krat".

Langdyssen, Aspelhoved-klyngen NV. Foto VFH april 2021.

På trods af, alt som sædvanlig er omvæltet og ligger hulter til bulter, finder jeg højen med dens store sten flot og imponerende. Den ligger i udyrket område, og der er let adgang fra vejen.

Dateringen må være ”dyssetid” i tidlig bondestenalder: 3500 – 3200 f. Kr.

Trekronervej nordvest-vest. En forsvundet langdysse (45 x 8 m)

Ved Nationalmuseets berejsning af Rostved i 1894 fandt museets folk lidt vest for ovenfor omtalte langdysse endnu en langdysse, og den er også anlagt i retningen øst – vest. Dyssen blev målt til 144 fod lang, 24 fod bred (en fod = 31,4 cm).

Beskrivelsen lyder sådan: ”De to hjørnesteen mod sydøst og sydvest er 4 – 5 fod høje. De øvrige randsten, hvoraf 19 ses mod syd, er koltringer (kampesten) på 3 – 4 fod. Randstenene har stået tæt på hinanden, men mange af dem er forsvundne, og et sted ses flere liggende huggede i stykker. Mod nord ses kun få randsten, men det er muligt, at flere står inde i fylden. Ved dyssens østende er der foretaget adskillige gravninger. Ligeledes er der en stor gravning, hvor kammeret har været, og i fordybningen ses et par stykker store sten. Der kan altså ikke meddeles noget om kammerets form og mål. Lidt vestligt for kammeret ses spor af en langagtig gravning, men der ses

ingen sten i den. Fylden er blandet jord, og uden for gravningerne er den beklædt med lyng. Der ses to store stenstumper, der formodentlig er rester af dækstenen”.

En rigtig stor langdysse, med andre ord! Fra dyssetiden 3500 – 3200 f. Kr.

Museet er som sædvanlig på besøg igen i 1946. Og beskrivelsen er nu ganske kort: ”Pløjet”!

Der er i dag intet spor af langhøjen. Den har ligget, hvor der i dag er bebyggelse, og det er vel den, den er kommet i vejen for. Hvor alle de store sten, der omtales i 1894, er havnet, ved ingen noget om. Om ejeren har fået en påtale, kan heller ikke ses. Men det ville jo heller ikke bringe dyssen tilbage. Og hvis nedpløjningen er sket før fredningsloven af 1937 har ejeren ikke gjort noget ulovligt.

Kong Frodes og Kong Svertings høje

Til sidst skal omtales et mærkeligt sagn, som kan findes gengivet hos Anton Pedersen 1969 og Stig Tang Petersen 1984. Det lyder sådan:

”Ifølge et sagn skulle den svenske konge, ”Anun”, have lokket Stærkodder over til Sverige på opfordring af nogle svenske underkonger, der gerne ville have skaffet kong Frode Fredegod af vejen. For dette var Stærkodder en hindring. Den jyske underkonge, Sverting, rejste så til Thorsager, hvor kong Frode opholdt sig. Frode tog venligt imod Sverting som gæst, men mens Frode ved midnatstid var inde i Thorstemplet for at ofre til Thor, tændte Sverting ild på templet og indebrændte kong Frode. Sverting blev bagefter fanget af Frodes folk og dræbt. De blev begge begravet i de to høje, som endnu bærer deres navne”.

Det har dog ikke været muligt at stedfæste de to kongers høje. Nærmest kommer man måske med en af de tre høje, der ligger uden for Rostved ejerlav, lidt længere mod vest ad Trekronervej, i Hog ejerlav, tæt ved Dippelbro (”Debildbro”). Også disse høje benævnes ”Stenhøje”. Her omtaler Nationalmuseet i 1894, at der ifølge de lokale skulle ligge en konge begravet i højen. Museet beretter:

”Sagnet fortæller, at her ligger en gammel konge med et sværd, hvis hæfte er af guld. På brystet har han en guldsål. Han faldt i et slag ved Debildvad, og blev tillige med hans bedste kæmper begravet i Stenhøjen. Den høje sten står ved hans fødder. Debildvad var forhen, hvor Debildbro er nu, omtrent 700 alen sydvest for Højen. Andre nævner også Folevad ved samme vandløb (Debildbæk) men mod nordøst og omtrent 1000 alen borte.”

Hvis denne høj er ”Kong Frodes Høj” må en af de andre to i klyngen vel være ”Kong Svertings Høj”. Men det er alt sammen gætværk. Men sagnet bør nævnes i en omtale af gravhøje og dysser omkring Rostved.

Afslutning

Rundrejsen til Rostveds gravhøje kan jo ikke siges at have været opmuntrende. De har været en hård tid igennem – lige fra at have fungeret som byens losseplads til at have været kanonstilling under 1864-krigen. Og så sluttede vi af med en tilsyneladende prægtig langdysse, der er aldeles og helt overpløjet og forsvundet. Jamen værre kan det vel næsten ikke blive?

Alt i alt 11 høje i mere eller mindre miserabel tilstand, heraf 2 kun delvist bevarede. 3 helt forsvundne.

Men desværre er denne beskæmmende kendsgerning langt fra enestående. Af landets dysser regnes det med, at stort set kun en tiendedel er bevaret. Og de fleste af de bevarede er i en miserabel tilstand, præcis som de er det i Rostved.

Lad os håbe, at vores egen tid og vores eftertid vil vide at passe på de få minder, der trods alt er tilbage. Lad os slutte med Johs V. Jensens manende ord i sangen "Hvor smiler fager den danske kyst..." fra sommerfesten på Kalø i 1925:

"Alvorligt taler ved alfarvej, med grønsvær tækket de gamles grave.

Henfarne slægter – forglem dem ej! I arv de gav dig en ædel gave.

Henfarne slægter i landets marv, sig ej fornægter. Bevar din arv!"

Johs. V. Jensens ord var netop ment som et indlæg i den standende debat om fredning af vores natur og fortidsminder – den debat, der endte med naturfredningsloven af 1937, som vi i dag kan takke for, at der trods alt er en del af "de gamles grave" tilbage at se på. Om end ikke altid i den stand, vi kunne ønske os.

Litteratur

Jensen, Jørgen: Danmarks Oldtid. Stenalder 13.000 – 2.000 f. Kr., Gyldendal 2001.

Pedersen, Anton: Thorsager og Omegn, Hornslet 1969

Petersen, Stig Tang: Træk af Rostveds historie, utrykt, 1984.

Slots- og Kulturstyrelsens app "www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder".